

Repere din activitatea muncitorilor brutari arădeni în perioada interbelică

Highlights from the activity of Arad bakery workers in the interwar period

MARIUS-CLAUDIU DINCĂ*

Abstract: Our study focuses on the bakers' labor union in the city of Arad, during the interwar years, their activity, their goals and the rapports with owners of the businesses and public authorities. This research is based on the information provided by the records in the National Archives of Romania, Division of National Historical Central Archives in Bucharest and, aside from them, on the data obtained from publications and press of the time. Based on the 1921 Act of Professional Unions, a union of baker workers had been established in Arad and was dissolved due to its' presumed Communist affiliation in 1930. By 1934 a new union was formed, a Social-democrat one this time. The labor union of the food industry workers (the official name of the bakeries workers' union in Arad) has had some feuds with the businessmen concerning the wages and working environment in bakeries. In the meantime, the union led by Iuliu Vörös had tried to help the unemployed workers by throwing parties for charity. In some occasions members of the union were suspected to be Communists and that brought them into secret police's (Siguranță) attention.

Keywords: baker workers, labor union, Arad, Communist affiliation, wages, night labor, prices and standard of living.

Odată cu industrializarea și urbanizarea societății, fenomen caracteristic epocii moderne și celei contemporane, s-au înregistrat schimbări importante și în obiceiurile alimentare ale populației, renunțându-se la modul de viață autarhic, la prepararea tuturor felurilor de mâncare în gospodărie, în favoarea alimentelor comercializate în magazine și prăvălii.

* Drd., Universitatea București, Facultatea de Istorie; consilier în cadrul Serviciului Arhivelor Naționale Istorice Centrale București, email: mclaudiudinca@gmail.com.

Totodată, pâinea a devenit, treptat, alimentul principal al orășeanului epocii¹, ea fiind preparată și comercializată de brutăriile care au căpătat o importanță aparte pentru cetățeni și autorități, ca furnizori ai alimentului de bază al populației, în lipsa căruia s-ar fi putut produce tulburări sociale cu consecințe imprevizibile.

În aceste circumstanțe, a devenit evidentă creșterea în importanță a profesiei de brutar ca muncitor calificat, în sensul prevăzut de Legea Nenițescu², pentru comunitate și pentru autoritățile locale. Acestea aveau ca obiectiv asigurarea accesului populației la pâine, asigurarea preparării în condiții optime din punct de vedere al calității și al condițiilor sanitare și, de asemenea, comercializarea la un preț accesibil pentru cetățeni, în vederea creării și menținerii unui flux de aprovizionare constant și coerent.

După încheierea Primului Război Mondial și incorporarea Transilvaniei în Regatul României și după finalizarea procesului de unificare legislativă, orașele din provinciile aflate anterior în componența Imperiului Austro-Ungar și a celui Țarist vor cunoaște realități sociale și economice asemănătoare cu cele din Vechiul Regat. Una dintre acestea va fi reglementarea preparării și aprovizionării cu pâine în condițiile prevăzute de sistemul legal care a dirijat aceste aspecte, respectiv: Legea Sanitară din 1910, modificată în 1930 (pentru condițiile de înființare și funcționare ale brutăriilor), Decretul-Lege nr. 2969/1919, Legea din 1923 și cea din 1938 (referitoare la „înfrânarea speculei”), legislația referitoare la comerțul cu cereale³, legislația muncii privind timpul de lucru, protejarea muncii femeilor și copiilor, reglementarea conflictelor de muncă, repausul duminical etc. La acestea s-au adăugat regulamentele municipale pentru prepararea și comercializarea pâinii întocmite de fiecare comună urbană în parte, cu respectarea bazei legale menționate anterior.

În privința asocierii muncitorilor, cadrul legal pentru perioada interbelică a fost trasat de Legea asupra sindicatelor profesionale din 1921⁴, modificată în 1924 prin Legea asupra persoanelor juridice⁵,

¹ Primăria Municipiului București, *Anuarul statistic al orașului București, 1931–1936*, SAR „Rotativa”, București, 1937, p. 285. Între anii 1915 și 1936 cantitatea medie zilnică de pâine consumată de un locuitor al Capitalei a variat între 269 grame în 1935 și 579 grame în 1916, rezultând o medie de cca. 400 grame/zi, care poate fi considerată valabilă și în cazul altor orașe din România pentru care nu există date statistice oficiale referitoare la acest aspect.

² Legea pentru organizarea meseriilor, creditului și asigurărilor muncitorești din 27 ianuarie 1912, publicată în „Monitorul Oficial” nr. 236 din 27 ianuarie 1912.

³ Pe parcursul perioadei interbelice aceasta a fost foarte stufoasă și volatilă, evoluând de la interzicerea exportului până la stimularea sa prin acordarea unei prime în timpul Marii Crize.

⁴ Legea asupra sindicatelor profesionale, publicată în „Monitorul Oficial”, nr. 41 din 26 mai 1921.

⁵ Legea pentru persoanele juridice (asociațiuni și fundațiuni), publicată în „Monitorul Oficial”, nr. 27 din 6 februarie 1924.

și, în final, de Legea Breslelor din 1938⁶, toate cu aplicabilitate pe întreg teritoriul național.

Având în vedere cele expuse anterior, studiul nostru își propune prezentarea și analizarea unor aspecte privind relațiile dintre muncitorii brutari din Arad, patronate și autorități, pe baza informațiilor provenite din documente inedite și necercetate, cel puțin în ultimele cinci decenii, din cadrul fondului *Mișcarea Muncitorească din Regiunea Banat* și a colecției *Documente elaborate de organele represive despre activitatea Partidului Comunist Român și a organizațiilor de masă revoluționare*, ambele păstrate la Serviciul Arhive Naționale Istorice Centrale din București. Studiarea și valorificarea acestor documente vor permite cunoașterea sistemului relațional, a revendicărilor muncitorilor din domeniu, a conflictelor de muncă și a modului de soluționare a acestora, putând servi, totodată, la o comparație cu situația din alte orașe.

Relevanța cunoașterii acestor aspecte este cu atât mai mare cu cât nu a existat, din datele noastre, o cercetare asemănătoare, care să trateze, în mod distinct, o categorie profesională din domeniul alimentar, nu extrem de numeroasă⁷, dar foarte importantă pentru viața cotidiană în mediul urban interbelic. De asemenea, istoriografia românească este relativ săracă în anumite direcții care sunt mult mai avansate în Occident, anume istoria profesiilor și a alimentației sau a politicilor alimentare ale autorităților⁸. În aceeași măsură, nu avem cunoștința despre o cercetare sistematică asupra respectării legislației muncii într-un sector de activitate singularizat, chiar dacă principalele repere sunt deja foarte bine cunoscute și dezbătute, lipsind, însă, raportarea unor categorii profesionale la prevederile legale și, mai ales, la aplicarea acestora în practică⁹.

Mișcarea muncitorească și sindicalismul au constituit subiecte favorite ale istoriografiei din perioada comunistă, încercându-se legitimarea rolului conducător al P.C.R. prin exacerbarea importanței acestuia în perioada interbelică, prin crearea unei legende de coordonator și conducător al

⁶ Lege pentru recunoașterea și funcționarea breslelor de lucrători, funcționari particulari și meseriași, publicată în „Monitorul Oficial”, nr. 237 din 12 octombrie 1938.

⁷ Pentru perioada interbelică, se poate estima că lucrau în domeniu peste 10.000 persoane. Oricum, avansarea unui număr exact constituie un demers nerealist și complicat din cauze multiple, precum variația numărului de muncitori, șomajul, criza economică, constituirea de carteluri etc.

⁸ Nu avem în vedere „alimentația rațională” din timpul regimului comunist, ci încercările de a asigura accesul populației la alimente de bază (pâine și carne, într-o primă fază, apoi, și altele), la preț reglementat, precum și de combaterea speculei, inclusiv prin Decretul-Lege din 1919 și, apoi, prin legile din 1923 și 1938.

⁹ Tudor Rățoi, *Din modernizarea României interbelice – Legislația socială a muncii*, Editura Antheros, Iași, 1998. Capitolul IV tratează aplicarea legislației muncii având ca surse principale publicațiile epocii și repere provenite din cadrul legislativ.

muncitorimii aflate în conflict permanent cu patronatele și cu autoritățile de represiune, încercându-se, astfel, crearea unei istorii glorioase și inventarea unui traseu istoric de luptă și de greutate, în antiteză cu regimul burghezo-moșieresc de dinainte de 6 martie 1945¹⁰.

După 1990, subiectul nu a mai cunoscut același interes, cauzele fiind multiple, printre cele demne de menționat fiind apariția altor direcții de cercetare¹¹, concomitent cu punerea în circuitul științific a unor fonduri și colecții inaccesibile până atunci, și, în egală măsură, modul în care mișcarea muncitorească a fost tratată înainte de 1989, fapt care a dus la un sentiment de saturație printre cercetători și pentru public.

A fost necesară trecerea unui număr de ani și deschiderea unor fonduri arhivistice greu accesibile înainte de 1989 pentru ca anumiți cercetători să își îndrepte atenția asupra muncitorimii din perioada ante și interbelică, asupra formelor de asociere a muncitorilor, rezultând unele lucrări care au reluat subiectul abordat în perioada comunistă, dar fără tezismul și constrângerile caracteristice. De asemenea, a fost necesară redescoperirea operelor și concepțiilor formulate de teoreticieni importanți precum Ștefan Zeletin, Virgil Madgearu, Șerban Voinea, Mihail Manoilescu, Marco I. Barasch etc. și interpretarea scrierilor acestora altfel decât prin prisma marxism-leninismului pentru ca viața economică și clasa socială a muncitorimii să revină în atenția cercetătorilor.

În aceste condiții, în ultimele decenii au apărut unele lucrări care tratează mișcarea muncitorească și activitatea sindicală într-un mod mult mai echilibrat și mai obiectiv, și care aduc contribuții însemnate referitoare la acest domeniu¹².

Așadar, opinăm că, deși există un număr mare de lucrări publicate, deși cercetarea mișcării muncitorești poate fi considerată drept un domeniu de interes cu o vechime apreciabilă, există, în continuare, surse studiate puțin sau deloc, categorii profesionale care lipsesc din lucrări. De asemenea, nu se regăsesc cercetări care să aibă în centrul lor muncitorul obișnuit, membru de sindicat

¹⁰ A se vedea, în acest sens, Marin C. Stănescu, *Mișcarea muncitorească în România între 1924–1928*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1981; Clara Cușnir Mihailovici, Florea Dragne și Gheorghe Unc, *Mișcarea muncitorească din România. Făurirea Partidului Comunist Român*, Editura Politică, București, 1982; Mircea Mușat, Ion Ardeleanu *Unitate, continuitate și ascensiune în mișcarea muncitorească din România, 1821–1948*, Editura Academiei R.S.R., București, 1981 etc.

¹¹ Ne referim, în principal, la regalitatea românească, mișcarea legionară și cea comunistă, represiunea de după preluarea puterii de către P.C.R. etc.

¹² Avem în vedere, în principal, lucrările întocmite de Sorin Radu despre viața și activitatea lui Ion Flueraș, de Dan-Alexandru Săvoia asupra formelor de organizare muncitorească și teza de doctorat a lui Sorin Buzatu privind relația între Partidul Comunist Român și sindicate în perioada interbelică.

dintr-un oraș anume, cu un interes scăzut pentru politică dar preocupat de situația sa materială, de condițiile de muncă și de viață și, în final, de beneficiile pe care le-ar fi putut obține prin apartenența la sindicat. Astfel, salariații din mica industrie, meseriași, cei care reprezentau o pondere importantă din totalul angajaților în industrie și comerț, respectiv activitățile neagricole, au fost oarecum omiși din preocupările istoricilor de până în prezent. În această categorie, a întreprinderilor cu 2–5 salariați, s-au situat și multe dintre brutăriile din România interbelică, în ciuda existenței unor fabrici de pâine precum „Herdan” și „Gagel” la București, „Traiul” la Craiova, „Familia” la Cluj etc. Așadar, printre întreprinderile de dimensiuni relativ modeste care au fost recenzate în anul 1930 și care au reprezentat marea majoritate în industria românească a epocii¹³, s-au numărat și brutăriile care funcționau în cartiere și care deserveau locuitorii din proximitatea lor.

În acest context, studiul de față își propune valorificarea informațiilor inedite cuprinse în documente provenite din fosta Arhivă Istorică a P.C.R., referitoare la activitatea sindicală a muncitorilor brutari din Arad. Alături de acestea, vor fi avute în vedere și informațiile desprinse din lucrări științifice dar și cele provenite din publicații oficiale și presa vremii.

Asocierea lucrătorilor în manieră voluntară a fost prevăzută de Legea din 1921 care, pentru sindicatele din teritoriile alipite ce funcționaseră pe alte baze legale, impunea acordarea unui termen de șase luni pentru a se conforma noilor dispoziții legale¹⁴. Modificări substanțiale ale Legii din 1921 au fost aduse prin Legea din 6 februarie 1924, pentru persoanele juridice, în care se prevedeau o serie de constrângeri pentru sindicate, având în vedere optica referitoare la siguranța statului adusă de inițiatori¹⁵.

Deoarece Legea asupra sindicatelor profesionale, în Capitolul VI, art. 31, prevedea ca sindicatele de muncitori să funcționeze cu un număr minim de 25 membri¹⁶, în cazul lucrătorilor brutari, asociațiile profesionale s-au constituit la nivel de oraș. Principala cauză pentru acest fapt a fost reprezentată de numărul mic de angajați pentru fiecare brutărie, așa cum a fost și cazul orașului Arad.

Destul de repede după legiferarea activității sindicale, cele două curente, cel *amsterdamism* și cel *internaționalist*, și-au creat centralele lor, aflate în disensiune

¹³ Tudor Rățoi, *op. cit.*, p. 14.

¹⁴ Art. 68, alin. 2 al Legii asupra sindicatelor profesionale.

¹⁵ Pentru detalii suplimentare a se vedea: Em. Bold, T. Rățoi, „Considerații asupra evoluției cadrului juridic al sindicalismului în România (1921–1924)”, în *Cercetări istorice*, serie nouă, VII, Iași, 1976, pp. 195–210.

¹⁶ D. R. Ioanițescu, *Legea Sindicatelor, Raportul Camerei Deputaților*, Imprimeria Statului, București, 1921, p. 52.

permanentă, în special după ruptura din 1923¹⁷, situație care s-a proiectat și la nivel local.

Conform documentelor cercetate, în perioada de dinaintea dizolvării sindicatelor unitare, a activat la Arad o grupă a muncitorilor brutari care făcea parte din *Uniunea muncitorilor în alimentație din România* și care s-a aflat sub supravegherea permanentă a Siguranței. Din studierea actelor rezultate în urma activității organizației se remarcă, în principal, preocupările culturale, respectiv organizarea de petreceri și de reprezentații teatrale, ambele în beneficiul șomerilor din breaslă. Astfel, în ziua de 10 ianuarie 1928, Gh. Ivan, în numele grupei, a solicitat Serviciului Special de Siguranță din Arad permisiunea de a organiza o „petrecere împreună cu reprezentație teatrală”¹⁸ care să aibă loc în ziua de 15 ianuarie, orele 20.00, cu scopul de a aduna bani care să fie folosiți la acoperirea cheltuielilor organizației și la ajutorarea muncitorilor fără lucru din breasla alimentației. În ciuda unui referat inițial nefavorabil, prin care se aducea la cunoștința Prefecturii Poliției din Arad că „asemenea serbări sunt luate din inițiativa Comitetului de ajutorare a Sindicatelor din România în scopul de a intensifica propaganda pentru strângerea de fonduri necesare celor închiși”¹⁹, ordinul rezolutiv al șefului Serviciului de Siguranță a avizat ținerea reuniunii, în prezența unui ofițer și a unui agent. Totodată, avizul a fost condiționat de clauza ca „în caz că piesele teatrale vor avea ca subiect lupta de clasă sau caracter comunist, serbarea să fie dizolvată”²⁰. În orașul Arad, la momentul respectiv, în branșa alimentației șomajul se afla la cote ridicate (288 persoane dintre care 112 muncitori aveau și familii în întreținere), consemnate și în presă, alături de cele referitoare la alte profesii²¹.

Una dintre problemele principale ale muncitorilor din brutării, lucrul de noapte²², văzut ca necesar pentru ca populația să beneficieze de pâine proaspătă

¹⁷ Dan-Alexandru Săvoaia, *Forme de organizare muncitorească în spațiul românesc (1921–1947): între internaționalism sindical și corporatism național*, Editura Universității „Al. I. Cuza”, Iași, 2022, p. 134.

¹⁸ Serviciul Arhive Naționale Istorice Centrale (S.A.N.I.C.), *Colecția Documente elaborate de organele represive despre activitatea Partidului Comunist Român și a organizațiilor de masă revoluționare*, dos. 6939, f. 4.

¹⁹ *Ibidem*, f. 1, raport fără antet, nesemnat și nedatat.

²⁰ *Ibidem*, f. 4v.

²¹ *Adevărul*, București, 41, 1928, nr. 13524, vineri, 20 ianuarie, p. 3. În perioada premergătoare deschiderii Convenției de la Geneva (16 iunie 1924) Biroul Internațional al Muncii a transmis un studiu și un chestionar guvernelor statelor membre ale Organizației Internaționale a Muncii. Unul dintre subiectele dezbătute a fost lucrul de noapte în brutării iar punctul de vedere al României a fost net în favoarea desființării acestuia. (*Buletinul Muncii, Cooperăției și Asigurărilor Sociale*, anul V, nr. 1, Imprimeriile „Independența” București, 1924).

²² În perioada respectivă, la brutăriile mici, de cartier, procesul de producere a pâinii se desfășura, de regulă, noaptea și în prima parte a dimineții.

dimineața, a fost luată în discuție cu ocazia adunării generale a grupei sindicale din 22 ianuarie 1928. Cu această ocazie, secretarul *Uniunii Muncitorilor în Alimentație*, prezent la ședință, a declarat, în fața celor 50 de participanți, că Ministerul Muncii ar fi aprobat schimbarea lucrului de noapte cu cel de zi și că trebuie efectuate demersuri pe lângă autoritățile locale ca acest lucru să devină realitate și la Arad, așa cum s-ar fi întâmplat deja la Brașov și la Oradea²³. Înlocuirea lucrului de noapte cu cel de zi se discutase încă din vara anului 1927, fără a se ajunge la o înțelegere în acest sens, având în vedere opoziția patronatelor, în ciuda prevederilor convenției de la Geneva²⁴.

Grupa sindicală a muncitorilor brutari din Arad nu a avut o existență prea îndelungată, aceasta fiind dizolvată prin sentința definitivă a Curții de Apel Timișoara din 8 decembrie 1930²⁵. Motivarea Curții a fost abaterea sindicatului de la scopul inițial și transformarea sa într-un organ de propagandă comunistă, precum și participarea unor membri la Congresul Sindicatelor unitare de la Timișoara din aprilie 1929. În fapt, Secția a II-a a Curții de Apel Timișoara nu a făcut altceva decât să mențină decizia instanței inferioare, Tribunalul Arad, Secția a I-a, care, prin sentința nr. C2639 din 28 iunie 1929, hotărâse dizolvarea grupei muncitorilor brutari din Arad a *Uniunii Muncitorilor în Alimentație*, ridicarea personalității juridice și confiscarea patrimoniului. Din analiza documentelor cuprinse în dosar se poate observa că Tribunalul și-a însușit fără rezerve punctul de vedere al Serviciului Special de Siguranță din oraș, comunicat primului-procuror cu numărul de înregistrare 2229 din 15 mai 1929. Potrivit acestuia, syndicatele unitare „nu sunt altceva decât niște organizațiuni ale partidului comunist ca mijloc de bolșevizare a maselor muncitorești și în care se face politică”²⁶. În raportul său, Siguranța a expus, pe lângă considerațiile de ordin general legate de caracterul și activitatea sindicatelor unitare, motivele care, în opinia sa, erau suficiente și necesare pentru desființarea acestei categorii de organizații sindicale, citând din broșura „Lupta de clasă” și enumerând delegații din Arad care au participat la Congresul de la Timișoara. Demn de remarcat este faptul că printre reprezentanții arădeni nu a existat nici unul care să fie brutar de profesie ori membru al acestei

²³ S.A.N.I.C., *Colecția Documente elaborate de organele represive...*, dos. 6939, f. 9. Notă a agentului Siguranței care a participat la întrunirea de la Căminul muncitoresc.

²⁴ *Adevărul*, București, 40, 1927, nr. 13492, duminică, 11 decembrie, p. 4.

²⁵ S.A.N.I.C., *Colecția Documente elaborate de organele represive...*, dos. 6946, f. 4–5. Odată cu dizolvarea grupei sindicale a lucrătorilor brutari s-a dispus și radierea din registrul persoanelor juridice, ceea ce a condus la o situație hilară deoarece, dintr-o eroare materială, a fost radiat Sindicatul Industriașilor Brutari din Arad, care a fost nevoit să își înceteze activitatea pentru o perioadă din cauza acestei confuzii.

²⁶ *Ibidem*, f. 34.

grupe²⁷. În aceste condiții, principalele probe care au stat la baza dizolvării grupei muncitorilor brutari au fost constituite de: un extras din ziarul „Népszava” din data de 25 decembrie 1928, cu titlul „Contra tuturor crimelor” și de textele dactilografiate ale poeziilor „Marș funebru” (redactat în limbile română și maghiară)²⁸ și „Muncitorul de fabrică” (în limba română).

Cu toate acestea, dizolvarea grupei sindicale a muncitorilor brutari din Arad nu a însemnat finalul organizării sindicale pentru această branșă, deoarece, după un hiatus de patru ani, în 1934 s-au pus bazele *Sindicatului Muncitorilor în Alimentație*²⁹ din acest oraș. Deși statutele prevedeau că membri ai sindicatului „pot fi toți muncitorii din industria alimentației ca: brutari, cofetari, lucrători<i> fabricilor de zahăr și toți asimilați<i> lor din industria alimentației, fără deosebire de naționalitate, religie, sex”³⁰, în fapt, membrii fondatori și, apoi, cei ai organelor de conducere, au fost exclusiv lucrători brutari.

În aceste condiții, sindicatul a început să funcționeze *de facto*, chiar dacă obținerea personalității juridice a durat extrem de mult, aceasta fiind confirmată abia la data de 21 aprilie 1937, prin sentința Tribunalului Arad, Secția a I-a³¹.

În ciuda acestui aspect, lipsa temporară a calității de persoană juridică nu a afectat decisiv activitatea sindicatului între anii 1934 și 1937, acesta reprezentând muncitorii din branșă cu ocazia conflictelor de muncă din perioada respectivă. Astfel, în toamna anului 1934, la tratativele dintre delegații patronilor și cei ai muncitorilor, aceștia din urmă au fost reprezentați de Iuliu Vörös³², președintele sindicatului, alături de alți muncitori brutari, membri ai organizației. Mai mult, inspectorul general de muncă, Petru Popescu, șeful Regiunii XI – Arad, a admis calitatea acestora de participanți la tratative ca reprezentanți legitimi ai muncitorimii din branșă. După câteva runde de discuții, părțile au ajuns

²⁷ Au fost reprezentate grupele muncitorilor croitori, constructori, tâmplari (muncitori în lemn), metalurgiști, pielari și pantofari, chelneri, bărbieri și funcționari particulari.

²⁸ S.A.N.I.C., *Colecția Documente elaborate de organele represive...*, dos. 6946, f. 51–54v. A nu se confunda cu poeziile cu același titlu scrise de George Bacovia și Ion Minulescu. În cazul de față este vorba de un text în versuri libere, cu caracter mobilizator pentru clasa proletară.

²⁹ Pe parcursul existenței sale, numele organizației a apărut și cu alte forme: „Sindicatul lucrătorilor brutari”, „Sindicatul Alimentație” etc., dar sindicatul a reprezentat, în permanență lucrătorii brutari. Numele cu care și-a obținut personalitatea juridică în 1937 a fost „Sindicatul muncitorilor în alimentație din Arad”.

³⁰ S.A.N.I.C., *Fond Mișcarea sindicală din regiunea Banat*, dos. 87, f. 180 – Cap. III, art. 6 din statutele Sindicatului muncitorilor în alimentație din Arad.

³¹ *Ibidem*, f. 237. Este dificil de stabilit cauza tergiversării emiterii unei sentințe de către organele justiției, deoarece procedurile legale fuseseră îndeplinite încă din august 1935, când Ministerul Muncii a comunicat că nu are obiecții asupra solicitării organizației sindicale de a i se acorda personalitatea juridică, conform prevederilor Legii persoanelor juridice din 1924, amendată în 1927.

³² În alte documente apare cu unele variații precum „Julius”, „Vereș” sau „Veres”.

la o înțelegere în ziua de 14 noiembrie 1934, atunci când s-a reușit, în urma arbitrajului, lichidarea conflictului de muncă prin încheierea unui *contract colectiv* în care s-au stipulat următoarele drepturi și obligații mai importante: 1. Salarii săptămânale cuprinse între 300 și 700 lei; 2. Tain³³ zilnic de un kg. pâine semineagră pentru muncitorii căsătoriți și de 500 gr. pentru celibatari; 3. Un salariu superior cu 10% pentru muncitorii angajați provizoriu față de cei permanenți; 4. Program de lucru efectiv de 8 ore; 5. Prelungirea programului de lucru cu 2 ore în noaptea de sâmbătă spre duminică; 6. repaus duminical complet și legal; 7. Precizarea cantităților de pâine și franzele pentru fiecare zi de muncă; 8. Acordarea zilelor libere prevăzute în Legea repausului duminical din 1925; 9. concediu de odihnă plătit în conformitate cu prevederile Legii contractelor de muncă din 1929; 10. concedierea doar în urma unui preaviz de 14 zile; 11. durata de probă a muncitorilor de maximum 8 zile; 12. Concedierea fără preaviz a muncitorului care nu respectă programul de lucru; 13. Interzicerea fumatului în timpul lucrului; 14. Asigurarea de către patronate a condițiilor de igienă; 15. Dovedirea stării de sănătate a muncitorului pe baza unui certificat medical; 16. Excluderea femeilor și minorilor sub 18 ani de la munca de noapte.

În privința salarizării muncitorilor brutari comparativ cu alți angajați din aceeași perioadă de timp, trebuie precizat că, în exercițiul financiar 1934–1935, jumătate dintre salariații statului erau plătiți cu salarii lunare inferioare sumei de 3000 lei (36,57% cu venituri între 2000 și 2999 lei/lună, 10,09% între 1000 și 1999 lei/lună și 4,99% între 100 și 999 lei/lună)³⁴. În aceste condiții, salariile lunare prevăzute în contractul colectiv încheiat la Arad se vor fi încadrat între 3033 lei, ca limită superioară, și 1300 lei, ca limită inferioară³⁵. Rezultă, astfel, o salarizare aliniată tendințelor și sumelor din epocă. Trebuie luat în considerare și un alt aspect – costul vieții la Arad era cu aproximativ 20 procente mai scăzut față de București în 1934, astfel încât salarizarea personalului avea un grad de relativitate pentru indicele privind calitatea vieții³⁶. În privința puterii de cumpărare, considerăm utilă o comparație între Arad și alte orașe din România,

³³ Tain – rație, porție de alimente; în acest caz, cantitatea de pâine pe care patronii o puneau la dispoziția angajaților în mod gratuit (din lb. turcă).

³⁴ Institutul Central de Statistică, *Anuarul statistic al României, 1935 și 1936*, București, 1937, p. 22.

³⁵ Pentru a ajunge la aceste valori s-a folosit următorul sistem de calcul: s-au înmulțit sumele reprezentând salariile săptămânale cu 52 (numărul de săptămâni din an), apoi, produsul rezultat s-a împărțit la 12 (numărul de luni din an) pentru a obține o valoare care să poată fi comparată cu salarizarea lunară a funcționarilor spre deosebire de cea a muncitorilor al căror salariu se plătea săptămânal, de regulă, în ziua de sâmbătă.

³⁶ Institutul Central de Statistică, *op. cit.*, p. 330. Valoarea exactă pentru indicele cheltuielilor lunare la Arad a fost de 81,85% față de 100% la București. Orașul Arad se situa, la momentul respectiv, pe locul al cincilea în clasamentul celor mai scumpe orașe reședințe de județ, primul fiind Capitala, iar ultimul, cel mai ieftin, Dorohoi.

excluzând Capitala, valabilă pentru anul 1934 și pentru câteva produse de strictă necesitate:³⁷

Produs	Craiova	Iași	Constanța	Arad
Carne porc (kg)	22,90	20,15	23,60	25,15
Lapte (litru)	5,00	5,15	6,10	5,20
Orez (kg)	16,25	16,65	16,65	24,00
Ouă (100 buc)	113,35	104,6	128,35	132,90
Lemne de foc (tonă)	539,15	746,25	792	606

După un an de la încheierea contractului, cu puțin timp înaintea termenului de expirare, respectiv la 1 mai 1935, Sindicatul Muncitorilor în Alimentatie l-a denunțat, astfel încât nu s-a putut decide automat prelungirea sa, fiind necesară încheierea unui nou contract. Starea de fapt s-a repetat și în anii următori, principalul motiv de dezacord între părți fiind quantumul salariilor. În cele din urmă, situația a fost tranșată prin sentințe judecătorești, obținându-se mici majorări salariale, în quantum de 5%, așa cum a fost cazul în iunie 1936. La acel moment, prin Cartea de judecată civilă nr. 423, Comisia de arbitraj de pe lângă Judecătoria de Muncă Arad a stabilit că solicitările inițiale ale muncitorilor, de acordare a unei mărituri salariale de 30 procente sunt nerealiste deoarece „costul vieții din anul acesta în proporție cu cel din anul trecut nu este disproporționat”³⁸. În același timp, este demn de remarcat faptul că nu s-au consemnat divergențe între părți în ceea ce privește respectarea prevederilor legale referitoare la timpul de lucru de opt ore zilnic, repausul duminical, munca femeilor și copiilor și concediul de odihnă pentru angajați. Trebuie menționat că în Transilvania respectarea drepturilor muncitorilor, mai ales pentru cei din „industria mică”, era mai strictă față de Vechiul Regat și Basarabia, situație consemnată și de contemporani³⁹.

Înaintea încheierii înțelegerii din 1936, Inspectoratul Muncii din Arad a desfășurat o anchetă pentru a colecta datele necesare completării formularului definitiv nr. 5/1936 (un tipizat de patru pagini privind conflictul de muncă), în vederea standardizării datelor referitoare la eveniment, pentru centralizarea la Ministerul Muncii. A rezultat, astfel, că toți muncitorii sindicalizați, în număr de 60 de persoane, au participat la conflictul de muncă din aprilie 1936 și acesta s-a

³⁷ *Ibidem*, pp. 334–337; Între produsele analizate nu a fost introdusă pâinea deoarece lucrătorii brutari o primeau de la locul de muncă.

³⁸ S.A.N.I.C., *Colecția Documente elaborate de organele represive...*, dos. 9821 f. 3v.

³⁹ Marco I. Barasch, „Legislația muncii în cadrul politicii sociale”, în *Viața Românească*, Iași, an 22, 1930, nr. 11–12, p. 142.

încheiat prin acordarea majorării salariale de 5% și semnarea unui nou contract colectiv, valabil pentru anul următor. Cu această ocazie, mai mulți patroni brutari au comunicat date despre angajații lor, anume: vârsta, data angajării și, în unele cazuri, salariul plătit în aprilie 1936. Spre exemplu, în brutăria deținută de Iosif Valaszky salariile celor doi angajați erau de 630, respectiv 500 lei pe săptămână⁴⁰; brutăria Kristyory își plătea angajații cu sume cuprinse între 800 și 300 lei⁴¹, iar președintele Sindicatului Muncitorilor în Alimentație, Iuliu Vörös, era remunerat cu 500 lei săptămânal la brutăria deținută de soția lui Bozeșan Luca⁴². În același timp, proprietarul brutăriei de lux Karpati Adalbert, din str. Crișan nr. 6 își plătea salariații cu sume cuprinse între 900 și 575 lei pe săptămână⁴³, iar la Societatea Anonimă „Siegfried Weisz” angajații încasau salarii între 800 lei (calfa conducătoare) și 50 lei (ucenicii)⁴⁴.

Rezultă, astfel, un sistem de salarizare încadrat în limitele prevăzute de contractul colectiv de muncă, dar, în realitate, sumele plătite către muncitori erau relativ variate chiar în cadrul aceleiași clase de calificare. În același an, 1936, la Cluj, contractul colectiv încheiat între patronatul fabricii de pâine „Familia” și lucrători, cu valabilitate de un an, începând de la 1 martie, prevedea salarizarea cu sume cuprinse între 500 și 950 lei săptămânal⁴⁵, iar la Sighet contractul de muncă încheiat de patronul brutar Abraham Farkas cu muncitorii săi, Tuli Wiezel și Vasile Vida, prevedea o plată de 300 lei pe săptămână pentru primul și 200 lei pentru cel de-al doilea⁴⁶. În schimb, la Iași, muncitorii brutari erau mai bine plătiți în 1936 față de cazurile prezentate pentru orașele Arad și Sighet, la un nivel comparabil cu cei din Cluj. Astfel, prin contractul încheiat între patronii și lucrătorii brutari, valabil de la 1 ianuarie, muncitorii calificați și cu vechime (calfă și harmuchier⁴⁷) erau remunerați cu nu mai puțin de 840 lei săptămânal, în timp ce ajutorul primea 630 lei, iar prisosnicul (cel care cântărea aluatul) era salarizat cu 350 lei.⁴⁸

⁴⁰ S.A.N.I.C., *Colecția Documente elaborate de organele represive...*, dos. 9821, f. 26.

⁴¹ *Ibidem*, f. 16.

⁴² *Ibidem*, f. 27.

⁴³ *Ibidem*, f. 29.

⁴⁴ *Ibidem*, f. 31.

⁴⁵ *Buletinul Muncii, publicație oficială a Ministerului Muncii, Sănătății și Ocrotirilor Sociale*, anul XVI, vol. I, ianuarie-iunie 1936, Imprimeria Centrală, București, 1937, p. 156. Datele prezentate în acest caz trebuie interpretate cu prudență, deoarece este cazul unei fabrici de pâine, societate anonimă, și nu o întreprindere din clasa meseriașilor, așa cum a fost definită de Legea Nenițescu.

⁴⁶ S.A.N.I.C., *Fond Mișcarea sindicală din Transilvania*, dos. 149, f. 17–18.

⁴⁷ Hamuchier sau harmuchier – lucrător calificat care avea drept sarcini principale prepararea și supravegherea agenților de fermentare sau dospire (din lb. turcă).

⁴⁸ *Buletinul Muncii, publicație oficială a Ministerului...*, anul XVI, vol. I, ianuarie-iunie 1936, Imprimeria Centrală, București, 1937, pp. 550–551.

Pentru muncitorii brutari din Arad a fost convenită o mărire salarială de zece procente prin contractul dintre cele două părți, valabil în perioada 6 mai 1937–1 mai 1938, aplicabil în 54 întreprinderi din oraș și implicând 93 salariați. La fel ca în cazurile anterioare, și acest contract a fost încheiat în urma tratativelor conduse de inspectorul muncii din localitate, iar pentru aplanarea diferendelor s-a instituit o comisie de șase membri (trei din partea patronatelor și trei din partea muncitorilor)⁴⁹.

Ulterior, pentru perioada cuprinsă între 6 iunie 1938 și 30 aprilie 1939 a fost încheiat un nou contract de muncă prin hotărârea Comisiei de arbitraj de pe lângă Judecătoria de muncă Arad, nefiind prevăzute schimbări de substanță față de contractele anterioare. Demn de reținut este cuantumul salariilor aflat în evidentă urcare față de 1934. Astfel, în 1938, remunerațiile săptămânale ale muncitorilor variaua între 450 lei pentru lucrătorii tineri, cei aflați în primul an după terminarea uceniciei⁵⁰ și 980 lei pentru lucrătorii conducători din frânzării⁵¹.

Din analiza salariilor primite de lucrătorii brutari ai perioadei interbelice rezultă că, în general, această categorie a fost decent plătită față de alți salariați⁵² ai perioadei, beneficiind, în același timp, și de tainul pe care îl acordau patronii (de regulă, două kilograme de pâine pe zi pentru lucrătorii căsătoriți și unul pentru celibatari; la Arad cantitatea a fost redusă la jumătate față de contractele încheiate în alte orașe, între care și cele prezentate anterior). Acest fapt este confirmat și de articolele publicate în presă unde comparațiile făcute de redactori în privința câștigurilor salariale ale lucrătorilor brutari, în antiteză cu cele ale altor angajați, au dus la concluzia că în branșa panificației remunerațiile erau net superioare. În editorialul de pe prima pagină a cotidianului economic „Argus”, Mihail Manoilescu a analizat raportul dintre veniturile și cheltuielile salariaților față de cele antebelice, concluzionând că, în timp ce salariile au crescut de 16 ori prețurile s-au multiplicat de 33 ori, rezultând, astfel, valori catastrofale pentru

⁴⁹ *Buletinul Muncii, publicație oficială a Ministerului...*, anul XVIII, vol. I, ianuarie-aprilie 1938, Imprimeria Centrală, București, 1939, p. 66.

⁵⁰ Spre deosebire de alte cazuri, pentru ucenici nu s-a prevăzut un quantum salarial prin contractul colectiv, suma plătită rămânând la latitudinea patronului.

⁵¹ *Buletinul Muncii, publicație oficială a Ministerului...*, anul XIX, vol. I, ianuarie-aprilie 1939, Imprimeria Centrală, București, 1940, p. 72.

⁵² Într-un pamflet publicat în „Furnica”, nr. 60 din 25 august 1919, semnat de Ion Grămăticu (pseudonim al lui Alexandru Hodoș, cf. Mihail Straje, *Dicționarul de pseudonime, alonime, anagrame, asteronime, criptonime ale scriitorilor și publiciștilor români*, Editura Minerva, București, 1973, p. 308) se compară situația salarială a autorului cu cea a unui lucrător brutar din Capitală care câștiga aproximativ 250 lei săptămânal, rezultatul fiind net defavorabil redactorului: „dacă aş avea nebuna ambiție să mă ridic și eu, cu meseria mea, până la nivelul social al unui lucrător brutar, mi-ar trebui, de pildă, ca literat, să confecționez cel puțin 5 nuvele pe săptămână...”.

calitatea vieții, raportat la perioada de dinaintea izbucnirii Primului Război Mondial⁵³. În ceea ce privește profesia de brutar, cea care face obiectul cercetării de față, creșterea salariilor față de 1914 s-a situat peste media salarială națională, ajungând la 21⁵⁴.

Este dificil însă de ajuns la o concluzie clară atât timp cât salariații din alte ramuri erau plătiți folosindu-se alte sisteme, mai ales, *acordul*, lucru valabil și în numeroase brutării, acolo unde salarizarea varia în funcție de munca depusă⁵⁵. De asemenea, salarizarea lucrătorilor brutari trebuie particularizată, legată de condițiile de muncă, de timpul lucrat efectiv, de lipsa repausului duminical⁵⁶, în cele mai multe cazuri, de lucrul de noapte și de unele inconveniente necunoscute altor muncitori, mai ales celor din sistemul public. Însă, în ciuda salariilor mai mari decât în alte branșe, raportat la prețurile din epocă, la dimensiunea familiei, costul vieții nu era deloc ușor de suportat, el fiind dependent de factori precum: prețul chiriei, numărul de salariați și de copii dintr-o gospodărie, cheltuielile cu hrana, îmbrăcămintea, energia și alte produse de primă necesitate.

Pe lângă reprezentarea muncitorilor în fața autorităților și patronatelor, sindicatul muncitorilor brutari a luat parte, prin reprezentantul său, președintele Iuliu Vörös, la controalele efectuate în brutării de autorități pentru verificarea respectării legislației muncii și a celei sanitare. Aceste acțiuni desfășurate la patronii brutari au atras un sentiment de adversitate față de președintele sindicatului muncitorilor, așa cum s-a întâmplat în toamna anului 1935. Un muncitor pe nume Zetyik Pavel, angajat la brutăria „Lya”, patron Berkovits Dănilă, l-a reclamat pe acesta din urmă la sindicatul lucrătorilor brutari din localitate, pe motiv că timpul de lucru este mult prea mare față de salarizarea sa. Pentru a verifica veridicitatea afirmațiilor muncitorului, în ziua de 2 octombrie 1935, un subinspector de la Inspectoratul Muncii din Arad și președintele sindicatului lucrătorilor brutari, Iuliu Vörös, s-au deplasat la brutăria în cauză și l-au chestionat pe muncitorul respectiv asupra plângerii iar afirmațiile sale au

⁵³ *Argus*, anul XIV, nr. 3070 din 18 iulie 1923.

⁵⁴ *Ibidem*, anul XV, nr. 3344 din 18 iunie 1924. Statistica se referă la anul anterior. Cele mai mari creșteri de salarii față de perioada antebelică s-au înregistrat la muncitorii din porturi (x 33) salahori (x 28) iar cele mai mici la giuvaergii, operatori de cinema, șepcari și ceaprazari, strungari în fier (x 17), precum și la sondori și sculptori în piatră (x 14 – x 16).

⁵⁵ Spre exemplu, la Hotin, salarizarea avea ca reper sacul de făină (80 kg) prelucrată pentru prepararea pâinii – *Colecția Documente elaborate de organele represive...*, dos. 1085, f. 199.

⁵⁶ *Buletinul Muncii, publicație oficială a Ministerului...*, anul XIII, vol. I, ianuarie-aprilie 1933, Imprimeria Centrală, București, 1934, p. 73. Sunt consemnate 39 procese-verbale de contravenție încheiate în 1933 pentru nerespectarea repausului duminical, cele mai multe în industria alimentară și în brutării (numai pe raza Inspectoratului Muncii din Cluj); În semestrul I al anului 1933 s-au înregistrat, la nivel național, 2045 contravenții la Legea repausului duminical fără a se preciza domeniile în care au fost aplicate.

fost identice cu cele ale patronului. Având în vedere că declarațiile muncitorului Zetyik din fața subinspectorului muncii erau total contrare cu cele susținute de el în sesizarea către sindicatul lucrătorilor, președintele Vörös s-a înfuriat și a avut următoarea remarcă „meritați ca patronii să vă ia și pielea de pe voi [...] că voi, muncitorii brutari, sunteți mai infami și josnici decât patronii voștri”⁵⁷. În aceste condiții, patronul brutăriei l-a reclamat pe Iuliu Vörös la Sindicatul Industriașilor Brutari care, la rândul său, a înaintat cauza la Camera de Comerț și Industrie din localitate și la Chestura Poliției Arad, susținând că afirmațiile rostite cu ocazia controlului „întrunesc elementele instigației și îndemnului la nesupunere nemotivată, întrezărindu-se anumite concepțiuni subversive ce nutresc microbii tulburării liniștii și chiar siguranței generale...”⁵⁸. În vederea verificării celor reclamate, a doua zi după depunerea sesizării, o comisie condusă de comisarul-ajutor Dan Alexandru, cel care supraveghea informativ activitatea sindicatului patronilor brutari și agenții Nedelcu Cherciu și I. Grebenovici, toți de la Biroul Poliției de Siguranță, a demarat chestionarea celor implicați, la sediul Poliției. Din declarațiile scrise și semnate de cele trei persoane implicate (președintele Vörös, muncitorul Zetyik și patronul Berkovits), nu s-au clarificat aspectele reclamate, deoarece punctele de vedere ale celor interogați erau profund divergente. Oricum, concluzia Siguranței a fost favorabilă președintelui sindicatului lucrătorilor brutari, organele de anchetă însușindu-și punctul de vedere al acestuia, având în vedere, probabil, și alte date în afara celor prezentate în dosar. Din raportul întocmit de comisarul Dan Alexandru către superiorul ierarhic a rezultat că patronul Berkovits nutrea sentimente de ură față de Iuliu Vörös „pentru faptul că își face datoria prin desele controale ce face la patroni și pentru faptul că a fost pedepsit pentru neafișarea listei cu numele muncitorilor, fapt pentru care a căutat să se răzbune și a pus la cale denunțul de mai sus. [...] De altfel, dl. Berkovits l-a amenințat pe dl. Vörös că-l va denunța Siguranței că face propagandă comunistă. Dl. Vörös Iuliu cercetat fiind la fișele acestei chesturi nu se află printre cei urmăriți sau suspecti. Din cercetări nu rezultă un fapt penal”⁵⁹. Drept urmare, sesizarea a fost clasată prin rezoluția șefului Biroului de Siguranță. Demne de reținut sunt, însă, cercetarea minuțioasă și atitudinea prudentă a Siguranței din Arad în fața denunțului calomnios formulat de patronul brutar Berkovits și de sindicatul din care făcea parte, precum și distincția pe care au făcut-o autoritățile între o încercare de răzbunare personală și învinuirea de propagandă comunistă.

⁵⁷ S.A.N.I.C., *Colecția Documente elaborate de organele represive...*, dos. 6960, f. 52.

⁵⁸ *Ibidem*, f. 49 – Sesizarea Sindicatului Brutarilor din Arad către Camera de Comerț și Industrie din aceeași localitate.

⁵⁹ *Ibidem*, f. 52 v. – referat întocmit de comisar ajutor Dan Alexandru la data de 18 noiembrie 1935 și înaintat șefului ierarhic care a dispus, prin rezoluție, clasarea.

După înființarea sa, în 1934, Sindicatul muncitorilor în alimentație din Arad a avut în vedere, în repetate rânduri, ajutorarea șomerilor cu sume de bani colectate în urma organizării de evenimente precum așa-numitele „ceaiuri dansante”. Această practică se întâlnește și în timpul funcționării grupei de orientare unitară, desființată definitiv în 1930, ceea ce atestă că obiceiul de organizare a unor evenimente în beneficiul șomerilor a continuat și în deceniul al IV-lea al secolului trecut, fiind, mai mult, o caracteristică socială a zonei și depinzând mai puțin de orientarea politică⁶⁰. Se remarcă, în același timp, faptul că Sindicatul muncitorilor în alimentație era afiliat la Uniunea Muncitorilor în Alimentație din România, și, prin aceasta, la Confederația Generală a Muncii (C.G.M.), fără a adera la concepțiile Profinternului și fiind scutit de prevederile ordonanțelor militare care interziseseră funcționarea sindicatelor independente în anii 1934–1935⁶¹.

În ziua de Crăciun a anului 1934 sindicatul lucrătorilor brutari a organizat, cu aprobarea Chesturii de Poliție obținute în urma referatului șefului Secției Spectacole, o reuniune („ceai dansant”) care a ținut de la orele 20.00 până a doua zi dimineața, la ora 5.00 și ale cărei beneficii financiare au fost destinate ajutorării lucrătorilor șomeri din oraș⁶². Evenimentul a avut loc în sala Corporației Industriașilor din Bd. Regele Carol I, nr. 48, fiind patronat de Inspectorul Muncii, Petru Popescu, cel care arbitrase negocierile pentru încheierea contractului colectiv de muncă în 1934.

Doi ani mai târziu, sindicatul a organizat un alt eveniment asemănător în ziua de Crăciun, desfășurat, de această dată, la restaurantul „Sport” din str. I. G. Duca, nr. 16. Balul a degenerat într-un scandal între conducerea sindicatului (Iuliu Vörös, Tamasz Adalbert și alții) și agenții poliției, care supravegheau evenimentul conform ordinelor primite de la șefii ierarhici și uzanțelor vremii (întrunirile publice autorizate de poliție se desfășurau în prezența ofițerilor, detectivilor și/sau agenților care întocmeau apoi rapoarte către superiori referitoare la modul în care a decurs adunarea, cele discutate, eventuale dezordini etc.).

În ziua de 26 decembrie 1936, agentul Boar Iosif de la Siguranță, delegat să supravegheze reuniunea, a întocmit un raport către șeful Biroului prin care îi aducea la cunoștință că a fost prezent la balul organizat de Tamasz Adalbert în numele sindicatului, la care au participat 50–60 persoane. Cu această ocazie,

⁶⁰ În același timp, și Asociația Patronilor Brutari din Arad (Sindicatul Industriașilor Brutari), a organizat baluri, solicitând și primind autorizare de la Chestura Poliției Arad („ceai cu dans” la 27 ianuarie 1935; „bal” la 23 ianuarie 1937) cf. *Colecția Documente elaborate de organele represive...* dos. 6960. f. 21–22, 112–114.

⁶¹ Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *op. cit.*, pp. 157–158.

⁶² S.A.N.I.C., *Colecția Documente elaborate de organele represive...*, dos. 6939, f. 13.

agentul a observat că mai mulți sindicaliști purtau anumite accesorii care puteau da naștere unor interpretări: „în partea stângă în p<i>ept pe haină era o plantică⁶³ roșie pri<n>să cu ace la acest aranjator semnul comuniștilor, iar <la> alte persoane necunoscute, la haina buzunarului de sus din parte stângă cu batiste roșie”⁶⁴. Conform raportului, la bal ar fi luat parte și câțiva comuniști, iar Iuliu Vörös a intrat în conflict cu agentul Boar pentru că se legitimase cu un carnet de recunoaștere în care era fotografiat în uniformă, fapt care l-ar fi iritat și mai mult pe președintele sindicatului. Conform uzanțelor, fotografia de pe documentele de identificare ale agenților și detectivilor Siguranței trebuia să fie efectuată în ținută civilă; agentul Boar folosea un carnet neconform, din perioada în care îndeplinise funcția de gardian public. La raportul său, acesta a anexat și una dintre panglicile roșii, cea purtată de Szalma Mihai, de la care au pornit neînțelegerile, cusută în dosar.

Pornind de la declarațiile agentului Boar, a fost demarată o anchetă condusă de același comisar ajutor Dan Alexandru, care a chestionat mai multe persoane asupra evenimentelor petrecute la balul de la restaurantul „Sport” în noaptea de 25 spre 26 decembrie 1936. În declarația sa, Iuliu Vörös nu face vreo referire la incidentul legat de panglicile roșii, menționând doar că un gardian public, prezent și el în sală, i-ar fi relatat că agentul Siguranței care stătea la masă „nu mai este în serviciul poliției”⁶⁵. În continuare, președintele de sindicat a declarat că agentul i-ar fi prezentat un „carnet de gardian public în uniformă” care nu ar mai fi valabil și care nu atesta calitatea sa actuală, iar „dacă este totuși trimis din partea autorităților, să facă raport că eu răspund de toți banii ce-am încasat că vor fi împărțiți între șomeri”⁶⁶. Reiese, astfel, că a mai existat un motiv de discordie între cele două părți, anume suma colectată și destinația sa.

Cercetările au continuat cu audierea altor martori prezenți la incidente. Din partea lucrătorilor brutari s-au prezentat în fața comisarului de Siguranță, Tamasz Adalbert și Iosif Arnold, care, în declarațiile lor au confirmat interesul agentului Boar pentru sumele strânse la bal. De asemenea, purtarea panglicilor roșii și opoziția agentului față de aceasta au fost, la rândul lor, confirmate de lucrătorul brutar Tamasz Adalbert, de ospătarul Czumft Adalbert și de patronul restaurantului, Iosif Krebs (Krebs). Acesta din urmă a oferit și unele detalii suplimentare: „am văzut că toți aranjorii erau cu plantici roșii la gulerul hainei.

⁶³ Regionalism pentru „panglică”.

⁶⁴ S.A.N.I.C., *Colecția Documente elaborate de organele represive...*, dos. 6960, f. 78 – Raport al agentului Boar Iosif din data de 26 decembrie 1936 referitor la desfășurarea balului organizat de Sindicatul muncitorilor brutari în seara anterioară.

⁶⁵ *Ibidem*, f. 76 v – Declarația președintelui Sindicatului, Iuliu Vörös, în fața comisarului ajutor Dan Alexandru, din data de 8 februarie 1937.

⁶⁶ *Ibidem*.

Dl. agent care se afla acolo le-a spus că nu e voie să poarte panglicile roșii și unii le-a dat jos, iar dl. Vörös Iuliu nu a voit să dea jos panglica roșie, fiindcă e signa social-democraților”⁶⁷. A fost audiat și gardianul public, Floruț Nicolae, cel care ar fi indicat că agentul Boar nu mai este în serviciul autorităților, dar acesta a negat orice implicare în incident, astfel încât declarația sa nu este relevantă.

Concluziile comisarului Dan Alexandru au fost înaintate șefului ierarhic într-un referat care consemna următoarele fapte: „muncitorii brutari care sunt social-democrați au aranjat un bal (serată dansantă) la restaurantul „Sport” din str. I.G. Duca, cari au avut pe gulerul hainei pantlici (sic!) roșii. La această serată fiind ag. Boar Iosif, le-a pus în vedere să nu pue pantlicele (sic!) roșii că nu este permis. Unii dintre aranșori au și ascultat și le-au dat jos din haine numai Președintele Vörös nu a voit să se supue”⁶⁸. De asemenea, au fost consemnate întrebările referitoare la sumele de bani colectate fără oferirea altor detalii reieșind, astfel, că nu s-au înregistrat nereguli”⁶⁹.

În aceste condiții, șeful Siguranței din Arad a dispus, prin rezoluție, clasarea cauzei „întrucât din referatul și cercetările Dl. comisar aj.<utor> Dan reiese că numiții nu a<u> comis nici un fapt pentru care s-ar putea da în judecată”⁷⁰.

Se remarcă, în acordarea autorizațiilor de întrunire, ca și în cazul din octombrie 1934, prezentat anterior, atitudinea tolerantă a Siguranței din Arad, spre deosebire de organele omoloage din alte orașe, față de activitatea sindicatului muncitorilor brutari, mai ales, în condițiile instituirii stării de asediu care putea încuraja abuzurile, lăsând la latitudinea unui ofițer de pe plan local cenzurarea întrunirilor⁷¹. Pericolul stării de asediu și al imixtiunii organelor de poliție și siguranță în libertatea sindicală și pentru întreaga activitate a organizațiilor profesionale ale muncitorilor a fost sesizat și de președintele C.G.M., arădeanul Ion Flueraș. Acesta, într-un memoriu adresat președintelui Consiliului de Miniștri, Gheorghe Tătărăscu, a reclamat faptul că interpretarea și aplicarea prevederilor legale și ale stării de asediu se face în mod incoerent și arbitrar. Totodată a adus în atenția acestuia și confuzia des întâlnită între mișcarea sindicală și cea comunistă, practică de autoritățile polițienești, în

⁶⁷ *Ibidem*, f. 79 v.

⁶⁸ *Ibidem*, f. 80 v.

⁶⁹ Trebuie avut în vedere că între ziua producerii evenimentelor și cea a demarării anchetei trecuse aproximativ o lună și jumătate; în cadrul anchetei, subiectul sumelor strânse pentru ajutorarea șomerilor nu a mai fost abordat și nu s-a mai analizat existența eventualelor fraude sau neclarități.

⁷⁰ S.A.N.I.C., *Colecția Documente elaborate de organele represive...*, dos. 6960, f. 75.

⁷¹ Corneliu Pintilescu, „Fetișizarea siguranței statului, starea de asediu și ascensiunea totalitarismului în România interbelică”, în *Anuarul Institutului de Istorie „George Barițiu”*, anul LIX, Editura Academiei Române, Cluj-Napoca, 2020, p. 233.

special, de cele locale⁷². În Arad, însă, aceste aspecte nu au fost valabile în deceniul al patrulea al secolului trecut, așa cum se întâmplase anterior cu grupa sindicală a muncitorilor brutari de orientare unitaristă. Astfel, atitudinea organelor de Siguranță față de sindicatul muncitorilor brutari a fost una tolerantă și permisivă, având în vedere și apartenența acestuia la C.G.M. dar și orientarea fățișă și declarată spre social-democrație.

Spre deosebire de alte sindicate ale muncitorilor brutari din România interbelică, în cadrul organizației de la Arad nu s-au consemnat divergențe majore între membrii săi și nici nu s-au înregistrat activități ale unor grupări dizidente, eventual, influențate de persoane cu oarecare importanță în politică. Avem în vedere, spre exemplu, sindicatul muncitorilor brutari din Craiova aflat, pe aproape tot parcursul existenței sale, sub influența fruntașului comunist local, Ilie Diaconescu⁷³.

De asemenea, din studiul documentelor care au stat la baza acestei cercetări, a rezultat că au existat conflicte cu autoritățile statului și în cazul brutarilor, o categorie de muncitori mult mai puțin numeroasă și mai puțin compactă decât tipografii, minerii sau ceferiștii, ale căror conflicte de muncă degenerate în greve s-au soldat cu victime omenești. În cazul muncitorilor brutari din Arad conflictele de muncă⁷⁴ au fost latente iar relațiile cu autoritățile polițienești s-au rezumat, de regulă, la unele șicane din partea Siguranței, fără a fi cazul unei represiuni în adevăratul sens al termenului.

Bibliografie

Surse inedite

Serviciul Arhive Naționale Istorice Centrale

Colecția Documente elaborate de organele represive despre activitatea Partidului Comunist Român și a organizațiilor de masă revoluționare.

Fond Mișcarea sindicală din regiunea Banat.

Fond Mișcarea sindicală din Transilvania.

⁷² Sorin Radu, *Ion Flueraș (1882–1953), social-democrație și sindicalism*, Ediția a II-a, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2012, p. 208.

⁷³ Marius-Claudiu Dincă, „Repere privind activitatea sindicală din Craiova – Sindicatul brutarilor în perioada interbelică” în *Oltenia-Studii. Documente. Culegeri*, Seria a IV-a, nr. 9, Editura Sitech, Craiova, 2021, p. 147.

⁷⁴ În sensul prevăzut de Legea privind regulamentul conflictelor colective de muncă din 5 septembrie 1920, articolul 16, lit. e, a cuprins brutăriile printre întreprinderile în care „orice încetare colectivă de lucru este interzisă”, devenind obligatorii, astfel, tratativele de împăciuire și, în cazul unui eșec, de arbitraj.

Surse editate. Lucrări generale și speciale, presă:

Adevărul, 1928.

Argus, 1924.

Barasch, Marco I., „Legislația muncii în cadrul politicii sociale”, în *Viața Românească*, an 22, nr. 11–12, Iași, 1930.

Bold, Emilian, Rățoi, Tudor, „Considerații asupra evoluției cadrului juridic al sindicalismului în România (1921–1924)”, în *Cercetări istorice*, serie nouă, VII, Iași, 1976.

Buletinul Muncii, publicație oficială a Ministerului Muncii, Sănătății și Ocrotirilor Sociale, anul XIII, vol. I, ianuarie-aprilie 1933, Imprimeria Centrală, București, 1934.

Buletinul Muncii, publicație oficială a Ministerului Muncii, Sănătății și Ocrotirilor Sociale anul XVI, vol. I, ianuarie-iunie 1936, Imprimeria Centrală, București, 1937.

Buletinul Muncii, publicație oficială a Ministerului Muncii, Sănătății și Ocrotirilor Sociale, anul XVIII, vol. I, ianuarie-aprilie 1938, Imprimeria Centrală, București, 1939.

Buletinul Muncii, publicație oficială a Ministerului Muncii, Sănătății și Ocrotirilor Sociale, anul XIX, vol. I, ianuarie-aprilie 1939, Imprimeria Centrală, București, 1940.

Dincă, Marius-Claudiu, „Repere privind activitatea sindicală din Craiova – Sindicatul brutarilor în perioada interbelică” în *Oltenia – Studii. Documente. Culegeri*, Seria a IV-a, nr. 9, Editura Sitech, Craiova, 2021. Institutul Central de Statistică, *Anuarul statistic al României, 1935 și 1936*, București, 1937.

Ioanițescu, D. R., *Legea Sindicatelor, Raportul Camerei Deputaților*, Imprimeria Statului, București, București, 1921.

Mușat, Mircea, Ardeleanu, Ion, *Unitate, continuitate și ascensiune în mișcarea muncitorească din România, 1821–1948*, Editura Academiei R.S.R., București, 1981.

Pintilescu, Corneliu, „Fetișizarea siguranței statului, starea de asediu și ascensiunea totalitarismului în România interbelică”, în *Anuarul Institutului de Istorie „George Barițiu”*, anul LIX, Editura Academiei Române, Cluj-Napoca, 2020.

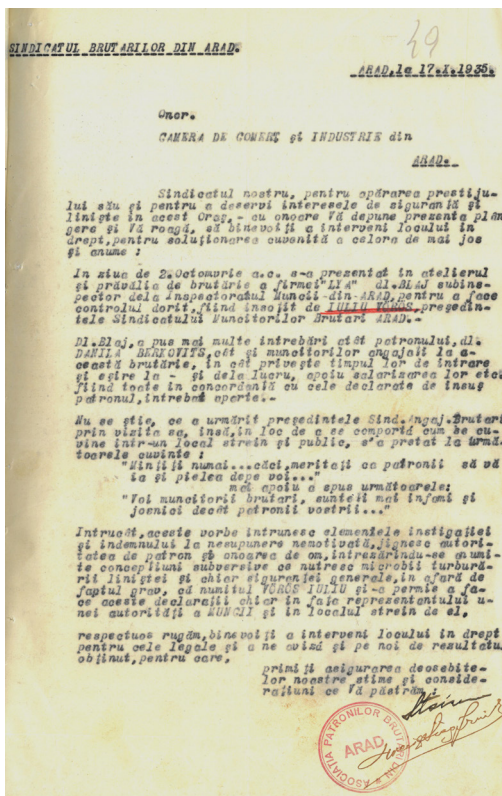
Primăria Municipiului București, *Anuarul statistic al orașului București, 1931 1936*, SAR „Rotativa”, București, 1937.

Radu, Sorin, *Ion Flueraș (1882–1953) social-democrație și sindicalism*, Ediția a II-a, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2012.

Rățoi, Tudor, *Din modernizarea României interbelice – Legislația socială a muncii*, Editura Antheros, Iași, 1998.

Săvoaia, Dan-Alexandru, *Forme de organizare muncitorească în spațiul românesc (1921–1947): între internaționalism sindical și corporatism național*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2022.

Anexe

Memoriul întocmit de Asociația (Sindicatul) Patronilor Brutari din Arad împotriva lui Iuliu Vörös adresat Camerei de Comerț și Industrie din oraș. (17 octombrie 1935)

Tablou

Despre muncitori angajați în brutărie Lăsa la Buzăian Luca, Arad-Meculaca Plăda Români. Et până la data de 21 Aprilie 1936.

Ord.	Numele și prenumele	Data nașterii	Data angaj.	Ocupație	Salariu.
1	Vörös Iuliu	1888	1.8.98	cond. de brutărie	500
2	Gura Lădăluș	1907	9.6.98	cafea	450-

Arad la 21 Aprilie 1936.

Gratitudine

Sal. Luca Buzăian

Tabloul salariilor din brutăria unde lucra Iuliu Vörös (21 aprilie 1936)

INSPECTORATUL MUNCII DIN *Arad*
LA RAP. Nr. 1753 DIN 22.12.1936.

FORMULAR DEFINITIV Nr. 5/1936
(întocmit după soluționarea definitivă a conflictului)

Întreprinderea unde
a avut loc conflictul | Firma: *34 Brătianu*
| Sediu: *Arad*
| Natura întreprinderii: *Industria alimentară*

Natura conflictului (grevă, lock-out sau conflict latent): *latent*

Repartizarea salariilor existenți în întreprindere (în momentul ivirii conflictului profesională și după sex:

SEXUL	Lucrători calificați și semicalificați	Lucrători necalificați	Ucenici	Funcționari comerciali (voiajori, agenți etc.)	Personal domestic, de serviciu sau de pază	Personal administrativ tehnic ori de conducere	TOTAL
	60	6	6	1	6	2	
	-	-	-	1	-	-	
Total	60	6	6	2	6	2	

Când s'a declarat conflictul (arătați ziua și ora)? *20 septembrie 1936, ora 12*

Care a fost numărul participanților la conflict?

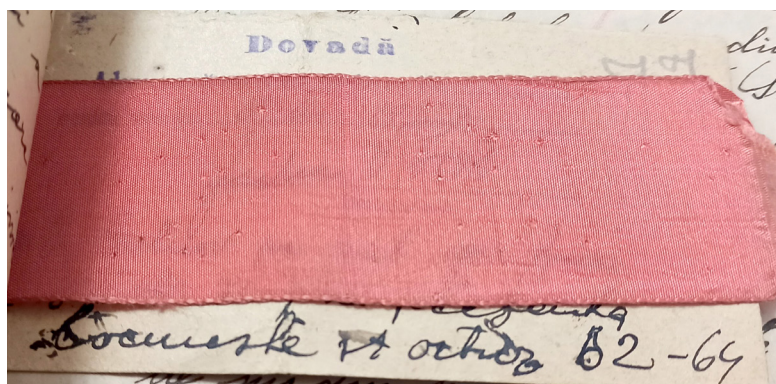
SEXUL	Lucrători calificați și semicalificați	Lucrători necalificați	Ucenici	Funcționari comerciali (voiajori, agenți etc.)	Personal domestic, de serviciu sau de pază	Personal administrativ tehnic ori de conducere	TOTAL
	60	-	-	-	-	-	
	-	-	-	-	-	-	
Total	60	-	-	-	-	-	

Care este numărul salariiților care - deși n'au participat la conflict - nu au putut munci, fie că au fost împiedicați, fie că munca lor nu putea fi executată fără apanajilor?

SEXUL	Lucrători calificați și semicalificați	Lucrători necalificați	Ucenici	Funcționari comerciali (voiajori, agenți etc.)	Personal domestic, de serviciu sau de pază	Personal administrativ tehnic ori de conducere	TOTAL
Total							

Când a început și când a luat sfârșit șomajul involuntar al acestora (ziua și ora)

Formularul definitiv nr. 5/1936 încheiat de Inspectoratul Muncii din Arad după încheierea conflictului de muncă dintre muncitori și patronate. (22 septembrie 1936)

Panglica roșie purtată de lucrătorul brutar Szalma Mihai la balul (25 decembrie 1936)